

Dr. Jan Schoemaker, in 1907. Bron: *De Prins der Geïllustreerde Bladen* (27 juni 1908): 302.

Pim Mulier draagt op Jan Schoemakers jubileumreceptie een oorlabel, met de woorden: 'Schoemaker fecit.'

DE CELEBRITY-CHIRURG

Wim Zonneveld

Ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van een Nederlandse sportcoryfee verschijnt op 6 maart 1935 een interview in de Haagse krant *Het Vaderland*. De journalist vraagt langs zijn neus weg of de jarige 'van uw sportliefde zelf ook nut beleeft' heeft. De geïnterviewde neemt de vraag uiterst serieus. In 1907 werd hij op een dag binnengebracht in het Haagse Gemeenteziekenhuis. Hij was er niet best aan toe, met een geperforeerde blindedarm, levensbedreigend in die tijd. 'De toestand was zoo, dat men van operatie geen heil meer verwachtte – tot dr. Schoemaker binnenkwam.'

Zonder oud-wedstrijdschaatser Jan Schoemaker zou Pim Mulier geen 89 jaar zijn geworden.

Jan Schoemaker wordt geboren op 15 augustus 1871 in Almelo. Vader Antonius Hendrikus is arts, net als zijn vader en diens vader, en moeder Maria Josephine Bowles is de dochter van een Wageningse steenfabrikant, afkomstig uit Engeland.

Jan begint aan het Gymnasium in Kampen, maar maakt het af in Leiden als voorbereiding op zijn studie Geneeskunde. Hij blijkt talentvol en ambitieus. Met stages in Zürich en Heidelberg volgt hij een opleiding, zoals hij zelf later zegt, aan 'de beste medisch-wetenschappelijke centra van Europa'; en '[d]e chirurgie heeft me altijd in het bloed gezeten'.

In 1896 promoveert hij op een proefschrift met de intrigerende titel *De techniek van den darmnaad*. Na een assistentschap in het St. Elisabeth Gasthuis in Haarlem, wordt hij in 1898 benoemd tot chirurg aan het Wilhelmina Ziekenhuis te Nijmegen, daarna in 1902 aan het Gemeenteziekenhuis in Den Haag. Hij heeft dan al meerdere aandachttrekkende internati-

onale publicaties op zijn naam staan en een groeiende reputatie.¹

Leidsche studentenijclub

Jan Schoemaker is al vroeg een wielervriend. Nauwelijks in Leiden (Rapenburg 18) schrijft hij zich als 16-jarige in bij de jonge A.N.W.B., lidnummer 133.²

Zijn debuut als hardrijder op de schaats is enigszins in nevelen gehuld. In de jaren twintig herinnert een oud-medesporter zich een wedstrijd in Groningen, in 1890: 'Het was toen al 'n pittig kereltje en bijna ging-ie met den eersten prijs strijken.'³ Hierover is niets naders terug te vinden. Hij wordt wel vermeld bij de inschrijvers voor het 'Meesterschap van Friesland', een kortebaantwedstrijd voor amateurs in Leeuwarden op 19 december 1890, als de befaamde 'barre winter' van 1890-1891 al flink op streek is. De winst gaat naar de Fries Foeke Tjalma uit Maassluis, een paar dagen eerder ook al eerste in Maasland. Uit de uitslag van de wedstrijd is niet op te maken of Jan ook werkelijk is gestart.⁴

Zeker daarentegen is Jans deelname aan een wedstrijd van de Leidsche Studentenijclub op maandag 19 januari 1891 op de bevroren Rijn bij de buitenplaats Rhijnzicht, waar roeivereniging Njord ook zijn botenhuis heeft en voor warmere omstandigheden een badinrichting ligt. Twintig deelnemers doen mee op de kortebaan over 180 m. Jan laat hier zijn talent zien: winst (prijs: een schilderij), vóór

¹ *Het Vaderland* (10 februari 1927); *Algemeen Handelsblad* (24 februari 1927).

² *De Kampioen* 4:12 (december 1887), 298

³ *Algemeen Handelsblad* (13 februari 1927).

⁴ *Leeuwarder Courant* (20 december 1890).

In het Gemeenteziekenhuis in Den Haag bekijkt chirurg dr. Jan Schoemaker de klinische status van een patiënt. Bron: Haagse Beeldbank.

S. Reeling Brouwer en J. Dirkzwager.⁵

Het is een bijzonder podium. De Fries Sytze Reeling Brouwer, medestudent Geneeskunde, krijgt net als Jan in 1902 een bijzondere positie in de Haagse gezondheidszorg; gespecialiseerd in de psychiatrie wordt hij geneesheer-directeur van het plaatselijke 'krankzinnigengesticht' aan het Slijkeinde. Maar hij overlijdt 35 jaar jong in februari 1905 aan een acute longontsteking.⁶

Johan Dirkzwager, student Rechten, is een sportieve jongeman. Tussen 1887 en 1889 is hij wielrenner, met hier en daar een uitslagje, maar hij wordt vooral bekend als succesvol wedstrijdroeier bij Njord, waar hij in 1895 wordt benoemd tot erelid. Telg uit een Maassluise redersfamilie, maakt hij na de eeuwwisseling carrière in Indië als jurist. Rond 1920 keert hij terug naar Nederland om mededirecteur te worden van Dirkzwager Scheepsagentschap in zijn geboorteplaats, waar hij in april 1930 overlijdt.⁷

Johan van Buttingha Wichers⁸

De studentenwedstrijd in Leiden wordt gereden vlak

⁵ *Nieuws van den Dag en Algemeen Handelsblad* (21 januari 1891).

⁶ *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 10 (1905): 395; *Leidsch Dagblad* (7 februari 1905).

⁷ *De Kampioen* (mei-juni 1889); *Algemeen Handelsblad* (19 augustus 1904); *Voorwaarts* (4 april 1930).

⁸ Dohle, Max. 'Mr. Johan van Buttingha Wichers', *De Sportwereld* 56 (najaar 2010): 14-17.

voor een omineuze datum. Een groot figuur uit de vroege Nederlandse schaatsgeschiedenis, Johan van Buttingha Wichers, overlijdt slechts drie weken later, op 9 februari in Leiden, 32 jaar oud, na – zegt de overlijdensadvertentie van zijn familie – 'een smartelijk lijden'.

Johan is tijdens zijn studententijd secretaris van de Leidsche Studenten IJclub, en is in 1882 nauw betrokken bij de oprichting van de Nederlandsche Schaatsenrijders Bond, waarvan hij, dan meester in de Rechten, de eerste secretaris wordt. Hij en de Zwitserse Amsterdammer G.D. baron de Salis, tweede bondssecretaris, maken niet alleen bondsverslagen en notulen, maar zijn ook actief in de organisatie van grote wedstrijden in Leeuwarden, Heerenveen en Amsterdam, en begeleiden Nederlandse schaatsters naar buitenlandse wedstrijden. Samen ontwikkelen ze de succesvolle Wichers-de Salis-wedstrijdschaats, een verstevigde variant van de doorloper in een tijd dat noren in Nederland nog onbekend of, begin jaren negentig, schaars zijn.

Johan heeft blijvende bijdragen aan het wedstrijdrijden op zijn naam. Hij introduceert in 1887 op de bevroren uiterwaarden bij Slikkerveer de gescheiden banen voor de langebaan, heen en terug met een wijd keerpunt op de mijl. Het is een systeem dat hij uitlegt in zijn handboek *Schaatsenrijden* van

1888, waarvan vooral het literaire Geschiedkundig Overzicht een fraai deel vormt.⁹

Het is onwaarschijnlijk dat de Leidse studentrijders van 1891 hem niet kennen, of op zijn minst van hem en zijn boek hebben gehoord. Mogelijk staat hij zelfs aan de kant bij hun wedstrijd, hoewel de overlijdensadvertentie suggereert dat hij op dat moment al ernstig ziek is.

Wedstrijdrijder Schoemaker

Jan Schoemaker is geen veelrijder, maar hij vertoont zich wel steeds in belangrijke wedstrijden. Als om de misdragingen van de vorige winter te compenseren, is die van 1892 uiterst mild, wat slecht nieuws is voor de ijssport. Het inmiddels traditionele wereldkampioenschap allround in januari op het Museumterrein in Amsterdam wordt afgelast.

Het grote talent J.J. 'Jaap' Eden wijkt uit naar Engeland, waar hij op 26 januari bij Cambridge zijn eerste internationale overwinning behaalt, in de strijd om de Orange Cup. Dat betekent tegelijkertijd dat hij niet kan deelnemen aan de enige grote wedstrijd van die winter in Nederland, die in een korte vriesweek op 23 januari verreden wordt, in Deventer. Bij prachtig weer met veel publiek is de hele landelijke top, minus Eden, present en er worden op de mijl mooie tijden gereden. Winnaar is Ype Rodenhuis uit Harlingen. Hij is het tweede grote nationale talent (dat die belofte echter nooit zal inlossen); zijn 3.04.4 is snel. Jan Schoemaker rijdt een uitstekende 3.07.0, hij blijft onder anderen de landelijke toppers Jan Houtman en Maurits Cartier van Dissel voor. De verslaggever van *Het Nieuws van den Dag* observeert dat hij rijdt op Visschering-toerschaatsen en adviseert hem 'van schaatsen te veranderen en de voorbereiding wat ernstiger op te vatten'.¹⁰

Op 13 en 14 januari 1893 is er in Amsterdam het eerste officiële wereldkampioenschap allround van de *Internationale Eislauf Vereinigung* (de latere I.S.U.), opgericht in Scheveningen in 1892. Het wordt het grote kampioenschap van Jaap Eden, die drie van de vier afstanden wint, en zo een hele reeks sterke Scandinaviërs het nakijken geeft. Pim Mulier en Klaas Pander, zijn Haarlemse trainer-begeleiders, moedigen hem steeds enthousiaster aan. Jan Schoemaker maakt deze historische gebeurtenis mee als rijder, zij het alleen op de eerste dag. Hij verliest tweemaal van Dirk de Koe uit Hoogkarspel, met achterhoedetijden: 3.31.4 op de 1500 m. met (al-

Schaatser Johan van Buttingha Wichers. Bron: Archief Schaatsmuseum Hindeloopen.

weer) een val, en 12.31 op de 5 km.¹¹

Hij staat ingeschreven voor het kampioenschap van Noord-Holland, 20 januari in Haarlem, maar komt daar niet aan de start.

Glanzende carrière

Jans loopbaan als medicus gaat in Den Haag vanaf 1902 crescendo. Jong als hij is, neemt hij nog in dat jaar het initiatief tot de Nederlandsche Vereeniging voor Heelkunde. Tijdens de Eerste Wereldoorlog reist hij naar de Verenigde Staten, wat hem uitstekende contacten oplevert, die in 1921 leiden tot een Honorary Fellowship van het American College of Surgeons. Hij publiceert in de internationale topvakbladen, en menig chirurg elders uit Europa en uit de Verenigde Staten komt naar Den Haag om hem in actie te zien. Hij staat bekend als zeker en elegant. 'Ik teken met mijn mes', zegt hij zelf.¹²

In 1920 en 1927 zijn Jans 25-jarig jubileum als arts respectievelijk Haags chirurg reden tot uitgebreide huldigingen. Het feest in 1927 beslaat het hele weekend van 12 en 13 februari. Een van de vele sprekers op zaterdag is Willem Drees, de Haagse wethouder Sociale Zaken. Hij weet dat de jubilaris 'een belangrijk aandeel heeft gehad in de ontwikkeling van de chirurgische wetenschap en zijn operatieafdeeling behoort tot de beste van Europa'. De

9 Buttingha Wichers, Johan. *Schaatsenrijden*. 's-Gravenhage: Cremer, 1888.

10 *Algemeen Handelsblad* (23 januari 1892); *Nieuws van den Dag* (25 en 26 januari 1892).

11 *Nieuws van den Dag* (14 en 16 januari 1893).

12 Moulin, Daniel de. *A History of Surgery, with emphasis on the Netherlands*. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1988, 332.

directeur van het Gemeenteziekenhuis, Jans baas dr. E.A. Koch, prijst hem als een betrouwbaar medewerker en verradt dat zij elkaar al vanaf 1890 kennen van de ijsbaan.¹³

Jans baas E.A. Koch¹⁴

Jan Schoemaker en Eduard Adriaan Koch vormen een opmerkelijk duo in de top van het Haagse Gemeenteziekenhuis van de jaren twintig. Koch wordt op 19 januari 1869 geboren in Delft als zoon van een predikant. Hij studeert Geneeskunde in Utrecht en debuteert sportief in augustus 1886 bij wielervedstrijden op het Vreeburg aldaar, waarbij hij wint op de 1500 meter op de hoge bi voor nieuwelingen, en aan het eind van de dag het Meesterschap van de Provincie Utrecht in de wacht sleept.

Hij behaalt van 1887 tot 1889 een reeks ereplaatzen op de banen van Nijmegen, Amsterdam en Scheveningen. Hij roeit een paar jaar voor het Utrechtse Triton, waarvoor hij in 1891 in de Varsity de 'oude twee' wint, met als partner Maurits Cartier van Dissel, een andere goede multidisciplinaire Utrechtse student-sporter tegen wie Jan Schoemaker nog schaatste.¹⁵

Als afgestudeerd arts vertrekt Eduard Koch in 1894 naar Indië. Vijfentwintig jaar lang wisselt hij verblijven in Batavia en Suriname af en wordt een zeer gerespecteerd specialist in tropische ziekten. In 1919 keert hij terug naar Nederland en wordt hij directeur van het Gemeenteziekenhuis van Den Haag. Hij 'heeft naderhand veel in de wereld gezwoven, doch hij kwam steeds graag in Den Haag bij zijn vriend Schoemaker'. Eduard A. Koch overlijdt in 1951 in Den Haag.

Patiënt Pim Mulier

Pim Muliers eerder vermelde interview met *Het Vaderland* verschijnt vier dagen voor zijn zeventigste verjaardag op 10 maart 1935. Er kan worden genoemd dat hij in 1907 'heel bedenkelijk met doorgebroken appendicitis in het ziekenhuis aan den Zuidwal werd binnengepiekeld. De toestand was zoo, dat men van operatie geen heil meer verwachtte, tot dr. Schoemaker, die de sportprestaties van den zieke kende, binnenkwam en zeide: "Ik ken hem. Hij is zóó taai, dat we het mogen en moeten wagen". De chirurgen — [Pim] spreekt liever van Stoppage Company — gingen aan het werk. Het resultaat kan ieder nog

bewonderen op de receptie van 9 Maart in de Wittebrug.'

Bij de viering van Jan Schoemakers 25-jarig jubileum als chirurg in februari 1927 is er op zondag een grote bijeenkomst in de Schouwburg, georganiseerd door een 'patiëntencomité'; leden daarvan blijken te zijn: W.J.H. Mulier, de journalist-publicist Jhr. Jan Feith en de bekende toneelspeler Cor van der Lugt Melsert. Op voorstel van Mulier 'brachten de ruim 800 aanwezigen hem een stille hulde van 10 seconden, hetgeen een diepen indruk maakte'. De avond wordt gevuld met bijdragen op het toneel en eindigt met het spel *De dokter in huis* van Pim Pernel, Mulier's *nom de plume*. Pim draagt die avond een oorlabel, waarop gegrift de woorden: 'Schoemaker fecit',¹⁶ Schoemaker heeft mij gemaakt.

Uit een briefwisseling tussen de schilders Willem Witsen en Isaac Israëls in 1917-1919 blijkt dat Jan ook deze twee onder behandeling heeft gehad. Een celebrity-dokter dus, Jan Schoemaker.¹⁷

Actiefoto van Hans Tetzner uit de wedstrijd Nederland-Uruguay, Olympische Spelen Parijs 1924. Het werd 1-2 door een omstreden penalty vlak voor tijd. Bron: *De Revue der Sporten* 18, nr. 22 (28 januari 1925): 346.

Dr. Hans Tetzner, assistent

Hans Tetzner werd in de jaren zestig en zeventig nationaal bekend als de specialist op het gebied van sport-knieblessures, en daarnaast, onder veel meer, als voorzitter van het organisatiecomité van Jumping Amsterdam. Maar midden jaren twintig voetbalde hij, samen met zijn nog wat getalenteerdere broer Max, voor Be Quick Groningen, kwam hij uit voor het

13 *Het Vaderland* (23 november 1920; 3, 7 en 10 februari 1927), *Algemeen Handelsblad* (13 en 24 februari 1927).

14 Zonneveld, Wim, 'De eerste Utrechtse wielrenner: Eduard Adriaan Koch (1869-1951)', www.sportgeschiedenis.nl (1 juli 2015).

15 Ook deze Maurits Cartier van Dissel heeft een opvallende medische carrière; zie Zonneveld, Wim, 'Voorgangers van Jaap Eden', *De Sportwereld* 71 (2014): 21-25.

16 *Het Vaderland* (3 februari 1927 en 6 maart 1935),

17 'Voorbij je grote teen', nrc.nl > Archief (10 november 2006); zie ook de brieven van Witsen op www.dbnl.org.

Nederlands elftal, en werd hij bekend als de back die naar Engels voorbeeld de buitenspelval in Nederland introduceerde. Daarnaast was hij een goede schaatser die in 1919 en 1921 deelnam aan het door zijn broer Max gewonnen nationale kampioenschap. Hij ging in 1924 mee met de eerste Nederlandse kernploeg naar Davos en St. Moritz en in 1929 volbracht hij de tot dan toe zwaarste Elfstedentocht.

Afgestudeerd in de medicijnen, krijgt Tetzner vanaf 1928 de best denkbare opleiding, als assistent bij Schoemaker in Den Haag.¹⁸ Hij wordt sportarts bij de Rijswijkse wielervedbaan en gebllesseerde sporters weten de weg naar het tweetal te vinden. Ze repareren een liesbreuk bij de Haagse voetbalinternational Harry Dénis, en in december 1930 vraagt de 37-jarige topsprinter Piet Moeskops uit Loosduinen om hun overkomst als hij met een variant op Muliers kwaal in een ziekenhuis in Parijs ligt en er slecht aan toe is. Het geval staat levendig beschreven in Joris van den Bergh's *Temidden der Kampioenen*, in een passage waarin woorden als 'buikholte', 'etter' en 'pus' over elkaar buitelen.¹⁹ De Hagenaars constateren dat de plaatselijke artsen kundig handelen en stellen de patiënt gerust dat de tijd de beste heelmeeester zal blijken te zijn. Dat klopt. Mede door hun nazorg kan Piet in het voorjaar weer rijden, maar het einde van zijn wielercarrière blijkt toch bespoedigd.

In 1934 vestigt Tetzner zich zelfstandig in Amsterdam en vanaf dat moment haalt hij regelmatig het nieuws als gewild behandelaar van sportblessures en andere ongemakken, zoals bij een geval van bloedvergiftiging bij Arie van Vliet na een val op de wielervedbaan van Krefeld in 1935 en een gebroken schouderblad bij Piet van Nek in de Ronde van Vlaanderen van 1936.

Bij de Olympische Spelen van dat jaar in Berlijn moet Tetzner als teamarts flink aan de bak, als Nederlandse renners meer dan eens bij flinke valpartijen betrokken raken. In datzelfde jaar behandelt hij succesvol een enkelblessure bij Piet van Reenen, de topschutter van Ajax.²⁰ Zo wordt waarschijnlijk de basis gelegd voor zijn functie van clubarts bij de Amsterdammers, na de oorlog. In een geruchtmakende zaak in maart 1973 adviseert hij Johan Cruijff rust bij een knieblessure, buiten de clubleiding en clubarts John Rolink om, vlak voor

een Europa Cup-wedstrijd tegen Bayern München. Heeft mentor Jan Schoemaker van bovenaf meegekeken?

Internationaal topchirurg

Jan Schoemaker krijgt erkenning als internationale topper in zijn vakgebied als hij in februari 1936 fungeert als president van het Chirurgencongres in Cairo, waarbij koning Foead I van Egypte hem benoemt tot Commandeur in de Orde van Ismaël.²¹ Een jaar later neemt hij afscheid bij het Gemeenteziekenhuis en hij overlijdt op 20 september 1940. Hij wordt herdacht in uitgebreide In Memoriams, zoals in de *Haagsche Courant* van 21 september: 'Hij was het proto-type van den medicus, man der wetenschap: koel, zeker, doortastend, met een feilloos instinct, een exacte basis van enorme, vakkundige kennis. Maar daarnaast een man met een gevoelig menselijk hart dat warm klopte voor zijn patiënten.' De toegevoegde lijst van internationale onderscheidingen en erelidmaatschappen beslaat een groot deel van een krantenkolom. Het is alleen maar te vinden in de vakliteratuur dat hij door het bedienen van nog onderontwikkelde röntgenapparatuur huidkanker opliep, die aan het eind van zijn carrière leidde tot amputatie van twee vingers, en daarna door uitzaaiingen tot zijn overlijden.²²

De Nederlandse Vereniging voor Heelkunde reikt sinds 1983 de Schoemaker Prijs uit voor het jaarlijks beste chirurgische proefschrift.²³

Foto uit tijdschrift *De Prins der Geillustreerde Bladen* (21 december 1912): 300. Hij toont '[e]en nieuwe methode voor het opereeren van gespleten gehemelten, door den bekenden chirurg Dr. J. Schoemaker, in het Gemeente-Ziekenhuis te 's-Gravenhage'.

18 Van den Boogaard, Arthur. 'De zeven levens van dokter Voetbalknie.' In: Van Liempt, Ad en Jan Luitzen (red.), *Sportlegendes. Twaalf winnaars die geschiedenis schreven*. Amsterdam: Balans, 2012, 217-238.

19 Bergh, Joris van den Bergh. *Te midden der kampioenen. (Moeskops en de sprint)*. Den Haag: Sport-Echo, [eerste druk 1929]; tweede druk uitgegeven door Uitg. De Maandagmorgen ('s-Hertogenbosch, 1942), gepubliceerd op www.dbnl.org en herdrukt als special van *De Muur*, nr. 27 (januari 2010), daarin 199-201.

20 *De Telegraaf* (11 maart 1936), derde blad, 5.

21 *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 79, IV, nr. 46 (16 november 1935): 5354; *De Tijd* (23 februari 1936).

22 Kemerink, Gerrit, e.a. 'Nederlandse "Röntgenmartelaren".' Online op www.radiologen.nl; Moulin, *A History of Surgery*, 332.

23 Zie bijv. de NVvH-site <http://app.najaarsdag.nl/awards>.